

Pirms 30 gadiem 1990.gada 4.maijā

Pirms 30 gadiem 1990.gada 4.maijā Latvijas Padomju sociālistiskās republikas Augstākās Padomes deputāti nobalsoja par deklarāciju "Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu".

Teksts: **Dace Cepurīte**, Cēsu Vēstures un mākslas muzeja vēsturniece.

Deklarācijas pieņemšana kļuva par otru svarīgāko politisko notikumu Latvijas vēsturē pēc Latvijas valsts proklamēšanas 1918.gada 18.novembrī. Abos notikumos saredzama līdzība, jo Latvijas neatkarību pasludināja okupācijas apstākļos: 1918.gadā - ķeizarkārā Vācijas okupācijas laikā, kam sekoja cīņas Neatkarības karā; 1990. gadā - padomju okupācijas apstākļos, kad ceļš uz neatkarību noritēja nevardarbīgos procesos un ieguva Dziesmotās revolūcijas nosaukumu.

Neatkarības ceļa sākums aizsniedzas 1985.gada aprīlī Padomju Savienības Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas plēnuma atzinumā par ekonomikas pārkārtošanas nepieciešamību. 1988.gadā PSRS vadītājs M.Gorbačovs sāka veicināt reformas sabiedrības demokratizācijas un valsts varas decentralizācijas virzienā. Šīs ierosmes drīz vien pārauga nacionālās kustībās savienības republikās, arī Latvijas Padomju sociālistiskajā republikā (Latvijas PSR). Sabiedrisko organizāciju un biedrību - "Helsinki-86", Vides aizsardzības kluba, Latvijas Nacionālās neatkarības kustības, Latvijas Sieviešu līgas, Latvijas Kultūras fonda, Latvijas Tautas frontes - pasākumi

vairāku gadu garumā ieguva apzīmējumu Trešā atmoda. Sabiedriski politiskā procesa mērķis bija atjaunot Latvijas neatkarību.

Nozīmīgs faktors neatkarības atjaunošanai bija Latvijas valsts nepārtrauktība:

- 1918.gada 18.novembrī proklamēta neatkarīga Latvijas valsts;
- Latvijas suverēnā vara 1940.gada 17.jūnijā likvidēta prettiesiski PSRS militārās agresijas rezultātā;
- Latvijas Republika arī okupācijas laikā pastāvēja *de iure* kā starptautisko tiesību subjekts, ko atzina vairāk nekā 50 pasaules valstis.

Bumbas sprādziena efektu ieguva 1988.gada 1.-2.jūnijā Radošo savienību plēnumā politiķa un žurnālista Mavrika Vulfsona paziņojums, ka Latvija ir okupēta. Pieņemtā rezolūcija iezīmēja ceļu demokratizācijas procesiem un kļuva par ierosinātāju Latvijas Tautas frontes nodibināšanai 1988.gada 8.oktobrī.

Virkni svarīgu normatīvo aktu, kas *nolīdzināja* ceļu uz neatkarību, pieņēma padomju stilā 1985.gadā "ievēlētā" (faktiski ieceltā) LPSR Augstākā Padome: 1989.gada 28.jūlija deklarāciju par Latvijas valsts suverenitāti, 1990.gada 15.februāra deklarāciju jautājumā par Latvijas valstisko neatkarību, tā paša datuma grozījumi LPSR Konstitūcijā, ar kuriem legalizēja un atjaunoja savās tiesībās Latvijas valsts ģerboni, karogu un himnu, 1990.gada 21.aprīļa Vislatvijas tautas deputātu sapulces aicinājumu jaunievēlētajai Augstākajai Padomei ar demokrātiskām, nevardarbīgām metodēm darīt visu, lai atgūtu Latvijas valstisko neatkarību. Augstākās padomes vēlēšanās 1990.gada 18.martā pārliecinoši uzvarēja Latvijas Tautas frontes deputāti. Līdz ar to kļuva iespējams realizēt daudzu LTF deputātu kandidātu priekšvēlēšanu solījumu - atjaunot Latvijas neatkarību.

1990.gada 4.maija vēlā pēcpusdienā LPSR Augstākās Padomes 1.sesijas deputāti sāka balsot par Neatkarības deklarāciju. Sēdē piedalījās 195 deputāti. Lai Deklarāciju pieņemtu, vajadzēja nobalsot 134 deputātiem, Tautas frontes deputātu bija 131. Par deklarāciju nobalsoja 138, nepiedalījās 57 deputāti, 1 deputāts atturējās.

Lai mazinātu politisko spriedzi deklarācijā ierakstīja diplomātisku teikumu par pārejas periodu Latvijas Republikas valsts varas *de facto* atjaunošanai, kas beidzas ar LR Saeimas sasaukšanu.

Latvija izjuta arī kaimiņvalstu rosīgo darbību. 1990.gada 11.martā Lietuvas Republikas Augstākā padome pieņēma likumu "Par Lietuvas 1938.gada 12.maija Konstitūcijas atjaunošanu", un Aktu par neatkarīgās Lietuvas Republikas atjaunošanu. 1990.gada 30.martā Igaunijas PSR Augstākā padome pieņēma lēmumu "Par Igaunijas valstisko statusu".

Deklarācija "Par Latvijas neatkarības atjaunošanu" noteica atjaunot valsts vēsturisko nosaukumu "Latvijas Republika". Sākās neatkarīgai valstij atbilstošu valsts pārvaldes

institūciju veidošana, padomju institūciju pārveide.

Šodien 4. maiju, Latvijas Neatkarības atjaunošanas dienu, svinam īpašos apstākļos. Vairāk viens ar otru varam pārrunāt bijušos notikumus. Vai atceries, ko darīji 4. maija pievakarē pirms 30 gadiem? Elpu aizturējis klausījies radio, skatījies TV? Tikai vakarā varēji noskatīties "Panorāmu"? Atceries un pastāsti to saviem draugiem, bērniem, arī "Facebook"!

Priecīgu Latvijas Neatkarības atjaunošanas dienu! Dievs, svētī Latviju!